

До 100-річчя Грегора фон Реццорі (1914–1998)

УДК 821.112.2(436)-31Рец09

**МАґРЕБІНСЬКИЙ КАБІНЕТ ФІГУР: НАЦІОНАЛЬНІ ОБРАЗИ
В РОМАНІ ГРЕГОРА ФОН РЕЦЦОРІ
„ГОРНОСТАЙ З ЧЕРНОПОЛЯ”**

Петро Васильович Рихло

peter.rychlo@gmail.com

Доктор філологічних наук, професор

*Кафедра зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Вул. Коцюбинського, 2, 58012, м. Чернівці, Україна*

Анотація. Розглядається „маґребінський” роман Грегора фон Реццорі „Горностаї з Чернополя”, який вважається першим мультикультурним романом повоєнної німецької літератури. Своєю барвистою палітрою твір завдячує передусім буковинському походженню автора. Лише злегка зашифровані при цьому топографічні назви Чернополь і Тесковина, під якими слід розуміти цілком реальні топоси Чернівці та Буковину. У своєму романі автор змальовує справжній „маґребінський кабінет фігур” – ми бачимо тут німців і євреїв, румунів й українців, росіян і поляків, а також представників інших національностей, етнічне походження яких не піддається однозначному визначенню. Попри деяку схильність автора оперувати усталеними кліше, всі вони виявляються, однак, яскраво індивідуальними характеристиками.

Ключові слова: Буковина, мультикультурність, літературний тип, національний характер, антисемітизм, іронія, сарказм.

Коли в 1958 р. у гамбурзькому видавництві Ровольт з’явився „маґребінський” роман Грегора фон Реццорі „Горностаї з Чернополя”, його вважали „першим мультикультурним німецьким романом” [6, с. 80]. Своїм мультикультурним характером цей твір завдячує в першу чергу походженню автора, який народився і зростав у регіоні, де аж кишіло від різних етносів, мов та релігій і де він зміг зібрати свої враження дитинства, щоб пізніше втілити їх у такі виразні й пластичні художні образи. Лише злегка зашифровані при цьому фіктивні топографічні поняття Чернополь і Тесковина, під якими виступають такі реальні історичні топоси, як Чернівці та Буковина.

У своєму романі „Горностаї з Чернополя” Реццорі пропонує

нам справжній „магребінський кабінет фігур” непідробної оригінальності та вітальності. Ми бачимо тут німців і євреїв, румунів й українців, росіян і поляків, а також представників інших народностей, національність яких заледве піддається визначенню. До останніх належить протагоніст роману майор Ніколаус Тільді де Шолонта ет Веросага, який, властиво, і є „горностаєм” роману, „білою вороною”, як називає його префект Тесковини пан Таранголіан, і „єдиним праведником серед сотень тисяч грішників” [8, с. 33]. Незважаючи на суто угорське звучання його імені, оточення вважає його німцем. Проте і його належність до німців обґрунтована у романі не зовсім переконливо, він радше стоїть понад національностями.

Оскільки Тільді не має яскраво виражених національних рис і не може бути охарактеризований як національний тип, його слід розглядати як людський тип. Як лицаря без страху і докору, чесність, непідкупність, праведність і шляхетність якого стали прозивними; як людину, котра викликає на дуель румунського студента Настазе, свого полковника Туртурюка й свого командира дивізії, генерала Петреску, позаяк вони вважають його своячку пані Любанарову, яка оцчасливлює своїми жіночими щедротами все місто, повією; який у привокзальному шинку відкриває свою любов бідній повії Мітіці Пйоварчук; який рятує з під коліс трамвайного вагону, в якого відмовили гальма і який нестримно мчить із крутого схилу, свого пропащого свояка, невинного п'яницю професора Любанарова, щоб, урешті-решт, самому стати його жертвою. Це й справді новоявлений Дон Кіхот, який не розуміє й не може адекватно оцінити реальних стосунків, що панують у Чернополі. Тому в чужих очах Тільді виглядає божевільним, „ідіотом” у сенсі Достоевського. Він є, так би мовити, реліктом минулої епохи старої Дунайської монархії. „Той вагон, – зазначає Клаудіо Маріс, – який спотворює англійське обличчя Тільді, брутально знищує також останню „людину без властивостей” габсбурзької традиції, а разом з нею також давню, вироблену століттями, постать австрійської літератури” [4, с. 359].

Не зовсім ясним є в романі також етнічне походження Сандрела Пашкано, який здебільшого іменується „старим Пашкано” – він міг так само бути румуном, як і українцем. З його передісторії ми знаємо тільки те, що він спустився з гір, де колись був простим пастухом. Коли він уперше з'явився у місті, то його сприйняли за лісового духа, т.зв. „дюглана”. Отож він символізує архаїчне земне начало, хтонічний елемент Тесковини.

Будучи молодим, Пашкано брав участь в останній війні проти османів (облога Плевни) і повернувся після війни з якимось

трофеєм невідомого походження надзвичайно заможним чоловіком, що дозволило йому одружитися з представницею румунського аристократичного (графського) роду.

Таким чином, Пашкано уособлює нечуваний соціальний злет, який підняв його на вершину багатства, проте у своїй внутрішній сутності він майже не змінився. „Він був природною стихією, цей старий шахрай, син нашої землі, – говорить про нього пан Таранґоліан. – Він завжди залишався напівдикуном – я запевняю Вас: його потрібно було спершу звалити додолу, щоб надіти на нього черевики, його потрібно було зв’язати, як дикого коня, якого вперше хочуть підкувати...” [8, с. 169]. Історія скоробагача Пашкано з його карколомними аферами, з його легендарним діамантом, який був вартий цілого статку, та мнимою картиною Тиціана в його домі, з його двома дружинами та їхнім подвійним мавзолеєм у дубовому гаю передмістя Гореча, який було скопійовано зі знаменитого індійського храму Тадж-Махал, утворює майже містичну лінію реццорівського роману. Його загадкове життя, як і його містеріальна смерть створили навколо нього таємничий ореол. Матері Тесковини буцімто лякали ним своїх непослушних дітей: „Пашкано забере тебе, якщо ти зараз же не перестанеш плакати!”

Але й національна належність пана Таранґоліана окреслена в романі лише приблизно. Його ім’я видає в ньому вірменина. Як префект Тесковини, себто найвища посадова особа краю, він мусив би, однак, бути румуном, хоча про це в романі немає жодної чіткої згадки. Однак те, що ми довідуємося про його особу, справляє вельми позитивне враження. Він мав безсумнівний акторський талант, розмовляв усіма мовами й діалектами краю, „був майстром пустослів’я і розмови, які провадив з неабияким духовним блиском, надзвичайною зображальною пластикою і ясністю розгортання думки” [8, с. 18], хоча у своїй потаємній сутності й залишався „непроникним”. Це також одна з тих романних фігур, доля яких проектується і на майбутнє, переростаючи часові рамки твору, оскільки з одного побіжного зауваження автора ми довідуємось про „його вельми помітне становище як державного діяча, якому згодом будуть довірені набагато значніші посади, ніж префектура Тесковини” [8, с. 20]. Отже, можна припустити, що такі блискучі перспективи в Румунії міжвоєнного часу могли розгортатися тільки перед етнічним румуном.

Дещо ближче до румунського національного типу стоїть у романі полковий командир, полковник Мітіка Туртурюк, який, окрім цієї відповідальної посади, займав також пост почесного

президента румунського спортивного клубу „Мірча Воде”. Хоча він належить до „вже тоді віджилого типу солдата”, якому елегантний гусарський мундир „не надто пасував” і який часом поводив себе, як „один із козаків на знаменитій картині Рєпіна” [8, с. 73], однак його румунська ідентичність не залишає жодного сумніву, насамперед завдяки його глибокоокій народній вкоріненості та селянському походженню. Хоча цей „селянський фанфарон” втілює грубого й дещо обмеженого, проте загалом добродушного офіцера старого гарту, який у нові часи виглядає вже трохи анахронічним.

Йому протиставлений його абсолютний антагоніст, командир дивізії генерал Петреску, якого пан Таранголіан характеризує як „надзвичайно здібного, щоправда, дуже честолюбного чоловіка, одного з наймолодших генералів армії, з прихованими політичними амбіціями, світськими манерами й ораторським хистом римського адвоката” [8, с. 143]. Тут ми бачимо образ „модерного” румуна, добре освіченого, приємного співрозмовника й водночас славолюбного кар’єриста, який прагне стати військовим міністром, однак до пори до часу вміє добре маскувати свої честолюбні плани й націоналістичні погляди.

Натомість в образах Настазе й Алексяну маємо двох румунських націоналістів, котрих автор викриває гострими сатиричними засобами. Обидва вони є неприхованими циніками й першокласними демагогами, які репрезентують погляди фашистського гатунку. Всі їхні міркування про кохання, релігію, мораль і літературу суттєво відгонять брутальністю й насиллям. Із захопленням розгортає пан Алексяну перед своїми слухачами – домашньою кравчиною фройляйн Іліуц та маленькими вихованцями – духовний портрет свого друга, ідола й наставника Вінтіли Настазе. Цей вічний „студіозус людської природи”, як він сам себе називає, є сформованим типом шахрая й авантюриста з філософськими нахилами. Його непомірні амбіції сягають дуже далеко, він уславлюється паном Алексяну як абсолютний геній, „який, коли б він тільки забажав цього, міг стати найбільшим поетом нашої нації” [8, с. 56]. Але оскільки літературу сьогодні зведено до дешевої розваги, то він надає перевагу тому, щоб висловлювати свої думки в інший спосіб. Обидва саме збираються заснувати літературно-політичний часопис. Пізніше вони зайнялися сумнозвісною „аферою П’єховича”, про яку пан Настазе написав дотепного вірша, а пан Алексяну – велику викривальну статтю у газеті „Вочеа”.

До цієї когорти націоналістично налаштованих фігур роману, які Реццорі докладно описує, належать також німці, власне кажучи, т.зв.

фольксдойчі, які становили важливу етнічну групу міста Чернополь. Її найпомітнішими представниками виступають у творі професор хлопчачого ліцею, почесний голова „Німецького Співочого товариства”, а також „Спортивного товариства Турнфатер Ян”, радикально-націоналістичний публіцист і пристрасний антисеміт Лотар Фойєр, відтак видавець і редактор газети „Тесковинадойчер Ботен” пан Адамовські та торговець овочами й фруктами Ромуальд Кунцельман, якого діти через його невтомну веселість і особливу любов до цитат Вільгельма Буша, які він безсовісно перекручує, називають „Шмунцельманом” (людина, що посміхається). Перші два вважаються до того ж духовними лідерами фольксдойчів. При зображенні їхніх націоналістичних прагнень Реццорі вдається до карикатури й пародії, показуючи, напр., надмірне захоплення професора Фойєра германською міфологією. Між іншим, він є також автором книги під загадковим заголовком „Вельзунг і Вайблінг”, який викликає асоціації з операми Ріхарда Вагнера, про зміст якої, однак, ніхто не має найменшого уявлення. „Афера П’єховича” стає для професора Фойєра зручним приводом, щоб дати вихід своєму антисемітизму. У „Німецькому віснику Тесковини” він публікує статтю пана Адамовські з закликом „Будьте пильні, бо євреї всесильні!” Антисемітський вірш Вільгельма Буша з серії малюнків про „Пліша й Плюма” повинен слугувати ілюстрацією цієї тези:

Штанці короткі, довгий фрак,
і ніс кривий, немов черпак.
Очиці чорні, душа – тайник,
під капелюхом – хитрий лик.
Таким є Шмультхен Шівельбайнер –
наш люд вродливіший, звичайно.

Агресивний пафос статті професора Фойєра живиться бажанням захистити німецьку літературу від проникнення до неї єврейських елементів. Додатковий комізм усіх цих ескапад проти т.зв. „літераторів кав’ярень”, які поширюють у своїх газетах звістку про те, що буцімто найбільшим німецьким поетом нашого часу є божевільний, котрий перебуває у чернопольській лікарні для душевнохворих, полягає також у тому, що Чернополь патетично названий тут „містом на ріці Нібелунгів”, а видатного лірика, який творив між епохою бароко й періодом „Бурі й навали” Йоганна Крістіана Гюнтера переплутано з авторкою сентиментальних романів Агнес Гюнтер, яка в статті отримує ім’я „барокового соловейка”, що вже само по собі свідчить про неабиякий брак

елементарної освіти у шанованого „оберштудієнрата”. Цілком правомірно зазначає Катаржина Ястал:

Німці письменника, так само, як і їхні румунські противники, виступають тут людьми, які засліплені національними проблемами і керуються формами націоналізму взірця ХІХ століття, при цьому вони є неодмінними любителями Вагнера й націоналістичної пісні „Сторожа на Рейні” <...> Персональний досвід Іншого, про який так наполегливо пише Реццорі, виявляється великою мірою ефектно розподіленим за ролями досвідом, що базується на стереотипах. Єдиною національною групою, проти стереотипу якої свідомо виступає автор, що виріс у по-антисемітському налаштованій родині, є євреї [2, с.169–171], – вважає польська дослідниця.

Євреї репрезентовані в романі кількома видатними портретами, насамперед єврейських однокласників колективного дитячого наратора, які так само відвідують „Institut d’Education” мадам Арітонович, – Бланш Шлезінгер та Саллі Бріля. Хоча „комічна безпосередність” та „жонглерська вправність Саллі у всіх практичних справах” [8, с. 213] відчутно контрастують із замкнутістю й вразливістю Бланш, існує, однак, багато такого, що їх об’єднує – природна кмітливість, що виходить далеко за їх дитячий вік, чесність, відвертість і – це стосується насамперед Бланш та її батька – „готовність терпливо зносити всіляку брутальність” [8, с. 177], що особливо яскраво проявляється у розділі „Свято спорту в Чернополі”, де описано єврейські погроми. Ці єврейські діти стояли вище від колективного наратора у всіх відношеннях, „причому з тої самої причини: з тисячолітнього випередження в освіті й розвитку; з переваг давнішої раси” [8, с. 197]. Тут Реццорі показує абсолютно неконвенційні типи євреїв, котрі є інтелігентнішими й людянішими від своїх християнських ровесників.

Єврейські однокласники зображуються без рекурсу на стандартну типізацію як здібні, чутливі, освічені істоти; у порівнянні зі своїми колегами вони є передчасно зрілими, інакшими і – в шляхетний, важко визначуваний спосіб – іншими [10, с. 225–226] – наголошує у своїй недавно опублікованій монографії про Реццорі яська германістка Крістіна Шпіней.

Ця інакшість привела християнських дітей, з перспективи яких розповідається вся історія, до вельми важливих висновків: „Так ми зробили для себе не звичне відкриття, що євреї – це також люди, а якраз навпаки, що люди нерідко бувають також євреями” [8, с. 232]. У такому твердженні лежить дуже важливий пізнавальний

момент: не треба робити євреям концесій, розглядаючи їх як рівних собі, тому що це принижує їх, натомість слід збагнути, що інші люди мало чим відрізняються від євреїв, що обидві раси мають однакову людську природу з тою відмінністю, що євреї, як етнічна й людська спільнота, набагато давніші, а тому виступають носіями багатшого генетичного та історичного досвіду.

Проте в романі наявні й інші єврейські типи, які є підприємливими й прагнучими прибутку, як, напр., батько Саллі – власник магазину готового одягу Ушер Бріль, відтак уродженець Одеси, „щасливий карлик з характером гієни”, що розмовляє всіма європейськими мовами, Ефраїм Перко або один з небагатьох юдеїв з дворянським титулом колишньої цісарсько-королівської монархії з манерами графа, президент чернопольського тенісного клубу Вольф Лейбіш лицар фон Мерорес. Незважаючи на їхні підступні комерційні афери, вони зображені автором з відчутною симпатією як неповторні людські типажі.

У цьому зв'язку часто виникає питання про т.зв. антисемітизм Реццорі. На мій погляд, це велике непорозуміння, оскільки в такому випадку антисемітські настрої його родини, особливо батька, який зі станових забобонів відверто декларував свою нелюбов до євреїв, переносяться на особу письменника та на деякі моменти його творчості, де він порушує або полемічно загострює цю дратівливу тему, проте ніколи не висвітлює її в антисемітському дусі (напр., у своєму романі „Мемуари антисеміта”, який, власне, й викриває механізм виникнення подібних поглядів). На жаль, тезу про реццорівський антисемітизм відстоював також дехто з його відомих земляків, напр., Пауль Целан, який закидав йому, що у своєму романі „Горностай з Черногополя” той пише про „мізми канав у єврейських дворах” і водночас про „вродливих мигдалеоких єврейок”, критикуючи рішення про присудження авторові премії імені Теодора Фонтане [1, с. 119, 316]. Можливо, цей факт пояснюється тим, що, починаючи з кінця 1950-х рр., Целан протистояв атакам т.зв. „афери Клер Голь” й особливо чутливо реагував на будь-яку спробу наближення німецьких письменників до єврейської проблематики. Проте ще важливішою видається нам та обставина, що тут ідеться про дві непоєднані перспективи бачення даної проблематики, а саме про „сакральну” й „профанну”, себто просвітлено-патетичну й гумористично-іронічну.

Так само й міркування Цві Явеца, ізраїльського історика буковинського походження, буцімто „він [Реццорі] добре знав чернівецьких євреїв, видавав себе за їхнього друга, проте насправді

був антисемітом. Він ніколи не пропускав можливості познущатися з євреїв” [3, с. 215], – не відповідають дійсності, позаяк Реццорі ні у своїх белетристичних творах, ані в публіцистичних виступах не висловлювався в антисемітському сенсі, навпаки, – він дотримувався думки, що єврейський елемент невіддільний від історичної й щоденної реальності Буковини, при кожній нагоді виразно наголошував на значенні євреїв в історії культури людства й захоплювався величезними досягненнями цього народу. „Окрім Грегора фон Реццорі, немає жодного німецькомовного автора, який би в такий інтенсивний спосіб упродовж цілого життя оскаржував відсутність євреїв у щоденному житті, цю втрату, яка була для нього втратою вітчизни” [6, с. 80], – вважає Юрген Петерс, і ця думка видається мені цілком слушною, так само, як і висловлювання Гайко Постми, яке стосується чи не найполемічнішого роману письменника „Мемуари антисеміта”: „найкоректніше уславлення євреїв, яке коли-небудь було здійснене гоєм [себто неєвреєм] повоєнного часу” [7, с. 8].

Реццорі – сатирик, який послуговується такими тонкими засобами стилізації, як іронія, пародія тощо (згадаймо тут його блискучі мовні стилізації способу вислову англійки міс Рапопорт, румунського полковника Туртурюка, „фольксдойча”, професора Фойера, єврейського комерсанта Ушера Бріля чи російського дядька Сергія). Одне з його світоглядних гасел звучить: „Сміх проганяє демонів”. Як сатирик, він постійно наражається на небезпеку наштовхнутися на протест однієї чи іншої національної групи через гротескове зображення її репрезентантів, і деякі місця в його творах можуть часом бути інтерпретовані двозначно. Але за великим рахунком він ніколи не робить цього з якимось злим умислом, його сміх доволі добродушний, нерідко з елементами самоіронії. Тому проблема його т.зв. антисемітизму, яка піднімається на щит деякими критиками, надумана, вона засвідчує нерозуміння принципів його літературного методу.

Антисемітизм Реццорі, – зазначає з цього приводу Ганс Нойман, – так само важко піддається однозначній оцінці, як і співвідношення між реальністю та фантазією в його творах, хіба що вважати „Мемуари антисеміта” за чисту монету й переносити їхні сентенції безпосередньо на автора. За винятком кількох іронічних, в тому числі й самоіронічних, місць, мені так і не вдалося виявити в літературному доробку автора його антисемітську свідомість [5, с. 339].

Мені також не вдалося відкрити у творах Реццорі антисемітських рис. Можливо, варто було б стверджувати навіть

протилежне їй говорити про реццорівський *філосемітизм*. Так, напр., Клаудіо Маґріс бачить у його романі „відверту симпатію до євреїв і певну недовіру стосовно німців” [4, с. 360]. Амбівалентне ставлення письменник часом демонструє і до слов'янських народів, насамперед до українців, які у старій Дунайській монархії звалися ще рутенами. У своєму есеї „Повернення до Чернополя”, який в американському виданні книги „Квіти в снігу” був опублікований замість епілогу, він висловлюється про українців геть нищівно, що, можливо, пов'язано з його негативним образом радянської людини як підневільної, послушної, пригніченої тоталітаризмом особистості („Genosse Volksgenosse”). Принаймні його висновок про українців шокує: „Я мимоволі подумав, що Гітлер був би вельми задоволеним ними” [9, с. 14] Однак тут Реццорі, очевидно, має на увазі не так етнічних українців, як радше громадян УРСР, серед яких було й чимало росіян, і румунів, і представників інших національностей колишнього СРСР.

Українці не відіграють у його творі суттєвої ролі. Відомо, що роман існує у двох редакціях, між якими мав місце судовий процес проти автора через неправомірне використання імені одного з персонажів. У першій редакції подружжя Любанарових мало ще ім'я Коралевичів, що, можливо, повинно було підкреслити його „рутенське” походження. З другої редакції випливає, що професор Любанаров, за іменем радше болгарин, який знав у часи своєї юності тільки дві пристрасті: „любов до свого народу, вічно пригноблених гуралів, і до класичної античності” [8, с. 50], пізніше працював доцентом класичної філології у Софійському університеті. Цих таємничих „гуралів” – етимологічно горян – вельми важко ідентифікувати, можливо, автор має тут на увазі гуцулів. У такому випадку їх можна було б означити як українців, оскільки гуцули належать до українського етносу. Його дружину Іяну, доньку старого Пашкано та служниці Йоани Чорней, можна радше ідентифікувати як румунку – так само, як і Тамару Тільді, доньку Пашкано та румунської графині Стурдза. Словом, це, так би мовити, grimуча маґребінська суміш, у якій дуже важко визначити національну належність. У порівнянні з німецькими та румунськими націоналістами, слов'яни письменника, на думку Катаржини Яштал, є

радше ідилічним народом, дещо зіпсутим надмірною вітальністю. Реццорі дивиться на них крізь оптику своїх австрійських попередників Броха, Канетті, Йозефа Рота, приписуючи слов'янським жінкам – українкам – неприборкану еротичу, яка ескалює у німфоманію (на щасті, вродливої) пані Коралевич і стає відтак причиною занепаду багатьох чоловіків [2, с. 169].

Проте у світлі такої етнічної плутанини ці міркування про слов'янських жінок видаються нам не зовсім доречними.

Єдина постать роману, яка експліцитно означена автором як українка, – це вулична повія з привокзального кварталу Мітітіка Пйоварчук, у яку незадовго до своєї трагічної смерті закохується майор Тільді. Вона – свого роду Соня Мармеладова з роману Достоевського „Злочин і кара” – „свята грішниця” і „благородна повія”, яка, подібно до Тільді, також „не має обличчя” – замість нього вона носить маску з гриму, яка у своїй штучності й застиглоті справляє жахливе враження. „Це була лялькоподібна личина, в якій можна було віднайти дешеві, спотворені риси будь-якої банальної модної вроди – і жодної ціхи, яка б засвідчувала бодай якусь неповторність” [8, с. 353]. Однак несподіване кохання Тільді до цієї нещасної повії робить, нарешті, його „людиною”. Неймовірною іронією долі в описаній Реццорі історії можна вважати ту обставину, що саме Мітітіка Пйоварчук укриває мертвого Тільді своїм пальтом, високий комір якого облямований „жалюгідно пожовклою смужкою горностаю” [8, с. 360] У такий гірко-іронічний спосіб реалізується заявлена вже в епіграфі до роману наскрізна метафора про горностаю, який мусить умерти, коли заплямовано його шерсть.

До репрезентованих у романному ансамблі слов'янських фігур належать також російські емігранти, які осіли в Чернополі – далекий родич з російської гілки родини, невинний гравець у карти дядько Сергій та власниця приватної школи, в якій діти деякий час навчаються, мадам Фьокла Арітонович. Дядько Сергій, російський акцент якого в романі постійно пародіюється, є близьким другом дітей, він видає їм за невеличкі грошові суми, якими вони забезпечують його картярські ігри, деякі таємниці світу дорослих і є, таким чином, важливим джерелом інформації для оповідного Я. Мадам Арітонович, чий „Institut d'Éducation” був зразковим навчальним закладом з передовими педагогічними методами (важливу роль відігравали при цьому балетні танці), вдалося створити у своїй школі вільну, творчу атмосферу, далеку від націоналістичного чванства чи пласких забобонів. Проте в дитячій свідомості Росія та російський народ відбилися так, як вони були сформовані шаблонними уявленнями з часів Першої світової війни, що наочно описано в розділі „Метаморфози картини про „чудову” війну”. Це – „іграшковий світ грубувато-веселих їздців на тройках з їхніми розпущеними над паруючим чаєм рижими бородами; довговолосі попи й жінки з яблучно-червоними щоками в туго обтягнутих, наче виточених на токарному верстаті, спідницях і сап'янових чобітках на

високих підборах; російський люд на тлі куліс маленьких, різьблених з дерева будиночків і церковок зі струнками андріївськими хрестами та низькими цибулястими куполами” [8, с. 90].

У романі Реццорі є ще чимало інших фігур суто функціонального чи епізодичного характеру, які репрезентують різні національності, як, наприклад, всезнаюча посередниця між дорослими й дітьми, золотозуба, балакуча, судячи з імені, – румунка, вдова Морар, польський прелат костелу Ісусового Серця, надміру старанний декан Мечислаус Хмелевський, який вважав, що „добрий католик повинен був би, властиво, мати попертя стати ще кращим поляком” [8, с. 263], кучер старого Пашкано, схожий на мамонта й завжди заспаний „канап” Мирон чи скрипаль-віртуоз Ѓьоргьович Янку, циганська скрипка якого вмiла радісно скрикувати, смiятися й сумно схлипувати.

На завершення варто сказати, що, незважаючи на очевидні кліше й стереотипи, до яких вдається Реццорі при зображенні своїх героїв, йому вдалося створити дуже виразні й неповторні національні характери, образи яких глибоко закарбовуються у читацькій пам’яті. Роман є справжньою скарбницею національних типів, які колись обживали Буковину. І те, що їхні портрети та їхні дії нерідко супроводжуються доброю дозою дистанційованої іронії чи сатиричної гіперболізації, належало до естетичної програми автора, позаяк

ніде в світі, окрім Чернополя, не було більше цього безпомильного почуття стилю, з яким сміх вибухав серед великої юрби, серед менших груп, квартетом, тріо чи дуєтом, у постійній зміні голосів і хорів, що були артистично поєднані й завершені в архітектурні форми, як церковний григоріанський спів [8, с. 11].

Романом „Горностаї з Чернополя” Грегор фон Реццорі безжурно попрощався зі своєю старою вітчизною – а яке прощання дається нам легше, ніж веселе?

1. Herzzeit. Ingeborg Bachmann – Paul Celan. Der Briefwechsel. Mit den Briefwechseln zwischen Paul Celan und Max Frisch sowie zwischen Ingeborg Bachmann und Gisèle Celan-Lestrange / herausgegeben und kommentiert von Bertrand Badiou, Hans Höller, Andrea Stoll und Barbara Wiedemann. – Frankfurt a. M. : Suhrkamp Verlag, 2008. – 400 S.
2. Jałtal K. Stereotypy narodowe w twórczosci Gregora von Rezzori / Kararzyna Jałtal // O Bukowinie. Razem czy oddzielnie? / Red. Kazimierz Feleszko. Piła : Pilski Dom Kultury ; Warszawa : Instytut Filologii Słowańskiej Uniwersytetu Warszawskiego, 2000. – S. 166–171.
3. Javetz Z. Erinnerungen an Czernowitz. Wo Menschen und Bücher lebten / Zvi Javetz. – München : C. H. Beck, 2007. – 255 S.

4. *Magris C.* Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur / Claudio Magris. – Wien : Paul Zsolnay Verlag, 2000. – 414 S.
5. *Neumann H.* Rezzori lesen. Die rumänische Kodierung der „Maghrebinischen Geschichten“ / Hans Neumann // Stundenwechsel. Neue Perspektiven zu Alfred Margul-Sperber, Rose Ausländer, Paul Celan, Immanuel Weißglas / Hg. von Andrei Corbea-Hoisie, George Guțu, Martin A. Hainz. – București : Editura Paideia; Iași : Editura Universității „Al.I.Cuza“; Konstanz : Hartung-Gorre Verlag, 2002. – S. 339–346.
6. *Peters J.* Gregor von Rezzori. 1914-1998 / Jürgen Peters // Welfengarten. Jahrbuch für Essayismus / Hrsg. von Leo Kreutzer und Jürgen Peters. – Hannover : Revonnah. – 1999. – B. 9. – S. 77–82.
7. *Postma H.* Der Epochenverschlepper / Heiko Postma // Die Horen. 35. Jg. – 1990. – B. 3. – Ausgabe 159. – S. 5–8.
8. *Rezzori G. von.* Ein Hermelin in Tschernopol. Roman. Vom Autor durchgesehene und revidierte Fassung / Gregor von Rezzori. – München : Goldmann Verlag, 1989. – 383 S.
9. *Rezzori G. von.* Heimkehr nach Tschernopol / Gregor von Rezzori. // Die Horen. 35. Jg. – 1990. – B. 3. – Ausgabe 159. – S. 9–17.
10. *Spinei C.* Über die Zentralität des Peripheren: Auf den Spuren von Gregor von Rezzori / Cristina Spinei. – Berlin : Frank & Timme GmbH Verlag für wissenschaftliche Literatur, 2011. – 311 S.

MAGHREBINISCHES FIGURENKABINETT: NATIONALBILDER IN GREGOR VON REZZORIS ROMAN „EIN HERMELIN IN TSCHERNOPOL“

Petro Rychlo

peter.rychlo@gmail.com

*Lehrstuhl für fremdsprachige Literatur und Literaturtheorie
Nationale Jurij-Fedkowicz Universität
Chernivtsi Kotsiubynsky-Str., 2, 58912, Chernivtsi, Ukraine*

Zusammenfassung. Der „maghrebinische“ Roman Gregor von Rezzoris „Ein Hermelin in Tschernopol“ gilt als der erste multikulturelle Roman der deutschen Nachkriegsliteratur. Seiner bunten Palette verdankt das Werk vor allem der bukowinischen Herkunft des Autors. Nur leicht chiffriert sind dabei topographische Namen Tschernopol und Teskowina, unter welchen ganz reale Topoi wie Czernowitz und Bukowina zu verstehen sind. In seinem Roman stellt der Autor das echte „maghrebinische Figurenkabinett“ dar – wie sehen hier Deutsche und Juden, Rumänen und Ukrainer, Russen und Polen sowie die Vertreter anderer Nationalitäten, deren ethnische Abstammung sich kaum eindeutig bestimmen lässt. Trotz mancher Neigung des Autors, mit überlieferten Klischees zu operieren, stellen sich alle Figuren als ausgeprägt nationale Charaktere heraus.

Schlüsselworte: Bukowina, Multikulturalität, literarischer Typus, nationaler Charakter, Antisemitismus, Ironie, Sarkasmus.

МАГРЕБИНСКИЙ КАБИНЕТ ФИГУР: НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОБРАЗЫ В РОМАНЕ ГРЕГОРА ФОН РЕЦЦОРИ „ГОРНОСТАЙ ИЗ ЧЕРНОПОЛЯ”

Петр Васильевич Рыхло

peter.rychlo@gmail.com

Доктор филологических наук, профессор

Кафедра зарубежной литературы и теории литературы

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

Ул. Коцюбинского, 2, 58012, г. Черновцы, Украина

Аннотация. „Магребинский” роман Грегора фон Реццори „Горностаи из Чернополя” считается первым мультикультурным романом послевоенной немецкой литературы. Своей яркой палитрой произведение обязано прежде всего буковинскому происхождению автора. Только слегка зашифрованы при этом топографические названия Чернополь и Тесковина, под которыми следует понимать вполне реальные топонимы Черновцы и Буковину. В своем романе автор изображает настоящий „магребинский кабинет фигур” – мы видим здесь немцев и евреев, румын и украинцев, русских и поляков, а также представителей других национальностей, этническое происхождение которых не поддается однозначному определению. Несмотря на некоторую склонность автора оперировать устоявшимися клише, все они оказываются, тем не менее, ярко индивидуальными характерами.

Ключевые слова: Буковина, мультикультурность, литературный тип, национальный характер, антисемитизм, ирония, сарказм.

MAGHREBIAN CHARACTERS: NATIONAL CHARACTERS IN THE NOVEL “AN ERMINE IN CZERNOPOL” BY GREGOR VON REZZORI

Petro Rychlo

peter.rychlo@gmail.com

The Department of World Literature and Theory of Literature

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

2 Kotsiubynskiy Street, 58012, Chernivtsi, Ukraine

Abstract. “Maghrebian” novel “An Ermine in Czernopol” by G. von Rezzori is considered to be the first multicultural novel in the postwar German literature. Its multicultural nature is linked to the Bukovyna origin of the author, who was born in a region that is rich in different ethnic groups, languages and religions, where the author could collect his childhood experiences and later transform them into artistic images. The author lightly encrypts topographic concepts of Czernopol and Teskovyna, by which real historical topoi of Chernivtsi and Bukovyna should be understood. In his novel the author describes real “maghrebian cabinet of figures” marked by unique originality. Here we see Germans and Jews, Romanians and Ukrainians, Russians and Poles, and representatives of the other nationalities,

ethnic origin of which is undefined. In the images of the protagonist of the novel major Tilda, such original characters as Pashkano or prefect of Teskovyna Tarangolian, national identity of which is rather blurred, the Romanians Nastaze or Aleksyanu, the Germans professor Foyera and editor Adamovsky, the Jewish children Blanche Schlesinger and Sally Brilya, the Jewish entrepreneurs Ushera Brilya, Ephraim Perko and Wolf von Leybish Merores, Ukrainian prostitute Mititka Pyovarchuk, we see the colorful national gallery of types that, despite the author's tendency to operate by the stale clichés appear to be eventually strong individuals. The report also touches the problem of Rezzori's "anti-Semitism" and the satirical methods of depicting "maghrebian" reality.

Key words: Bukovina, multiculturalism, literary type, national character, anti-Semitism, irony, sarcasm.

References

1. *Herzzeit. Ingeborg Bachmann – Paul Celan. Der Briefwechsel. Mit den Briefwechseln zwischen Paul Celan und Max Frisch sowie zwischen Ingeborg Bachmann und Gisèle Celan-Lestrange.* Frankfurt am Main, 2008, 400 p.
2. Jaśtał Kararzyna. Stereotypy narodowe w twórczości Gregora von Rezzori. In: *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*. Piła; Warszawa, 2000, pp. 166–171.
3. Javetz Zvi. *Erinnerungen an Czernowitz. Wo Menschen und Bücher lebten.* München, 2007, 255 p.
4. Magris Claudio. *Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur.* Wien, 2000, 414 p.
5. Neumann Hans. *Rezzori lesen. Die rumänische Kodierung der "Maghrebischen Geschichten".* In: *Stundenwechsel. Neue Perspektiven zu Alfred Margul-Sperber, Rose Ausländer, Paul Celan, Immanuel Weißglas.* Bucureşti, Iaşi, Konstanz, 2002, pp. 339–346.
6. Peters Jürgen. Gregor von Rezzori. 1914–1998. In: *Welfengarten. Jahrbuch für Essayismus.* Hannover, 1999, vol. 9, pp. 77–82.
7. Postma Heiko. Der Epochenverschlepper. *Die Horen*, 35. Jg., B.3/1990, Ausgabe 159, pp. 5–8.
8. Rezzori Gregor von. *Ein Hermelin in Tschernopol. Roman. Vom Autor durchgesehene und revidierte Fassung.* München, 1989, 383 p.
9. Rezzori Gregor von. Heimkehr nach Tschernopol. *Die Horen*, 35. Jg., B.3/1990, Ausgabe 159, pp. 9–17.
10. Spinei Cristina. *Über die Zentralität des Peripheren: Auf den Spuren von Gregor von Rezzori.* Berlin, 2011, 311 p.

Suggested citation

Rychlo P. Magrebins'kyi kabinet fihur: Natsional'ni obrazy v romani Gregora fon Retstori "Hornostai z Chernopolia" [Maghrebian characters: national characters in the novel "An Ermine in Czernopol" by Gregor von Rezzori]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2013, no. 88, pp. 34–47. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 13.05.2013 р.